

ճանշար, եւ քրիստոնէական սիրոյ այն վարդապետութիւնը որ ամէն ազգի եւ մարդու հաւասարութիւնը կը սորվեցնէ, այս բարեկեան միանշունհնէն յայտնապէս մոռացած է: Թէ Հայերը Բիւզանդական ժամանակը իրաւ համբաւ ունէին՝ կը վկայեն նաեւ քանի մը Բիւզանդեան-յուսական առածներ, ինչպէս՝ Ἀρμένιον ἔχεις φίλον, χεῖρον ἐχθρὸν μὴ θέλεις, Հայ բարեկամ ունիս՝ չարագոյն թշնամի մի ուզեր. այսինքն՝ Հայ բարեկամն ամենամեծ թշնամին է: Անշուշտ հետեւեալ առածն ալ Հայերու դէմ ուղղուած է՝ Ἐν τῇ λείψει τῶν ἀγγέλων καὶ ὁ Μάρδαρις ἀγγελοσ (Ուր որ հրեշտակ չկայ, հոն Մարտարայն [Հայաբաշար, Մերտի] հրեշտակ է. այսինքն ինչպէս Օ. Crusius-ը մեկնէ Rhein. Mus., 1887 էջ 418) Ուր որ լաւ մարդ չէ գտնուիր, հոն նաեւ հայ քննադատ մարդ կը համարուի): Նաեւ Skeuphilax Nikephoros իւր «Վարք Թեոփանէի» գրութեան մէջ Հայերը կ'անուանէ «ննգաւոր եւ չարամիտ»: Այս անպատու վկայականներն՝ զոր Բիւզանդացին Հայուն կու տայ, ամենեւ լաւ եւ ճշդիւ կը մեկնուի գլխաւորաբար այն միջոցով, զոր Հայերն յաջողութեամբ ի վրէժն կը հանեն առուտուրի, ընկերական կենաց, արքունի եւ պետական պաշտօններու մէջ: Եւ իրօք այն ժամանակներն Հայ էին՝ Բիւզանդացեց արքունի տունը, արեւելեան բանակի մեծ մասը եւ ընդհանուր զորապետները, ինչպէս նաեւ պետական պաշտօնականներն ու մեծ վաճառականները. եւ զարմանալի չէ՝ որ բաց ասէ՛ք՝ նաեւ կրօնի իրարմէ զատ եւ զիրար մահու շարժ ատուներն այսպիսի՝ քնքոյշ անծականներ, իրարու փոխանակէին: 8. Բանաստեղծութիւն «Հայ Բանաստեղծութիւն»:

«Հանդիսս», անցեալ տարւոյ փետր. ի «Կորուսութիւններուն» մէջ ծանուցած էինք, որ A. Baumgartner ի թերթին «Stimmen aus Maria-Laach» համառօթն բայց գեղեցիկ տեսութիւն մը հրատարակած է Հայ մասնագէտութեան պատմութեան վրայ: Նոյն յօդուածը (շատ չնչին յաւելումով) այժմ տպուած է նաեւ Նոյն հեղինակին Geschichte der Weltliteratur (Ընդհանուր մատնագրութեան պատմութիւն) գրքին մէջ: Հեղինակը, որ Յոսեփ-Կարլ Կրիստֆէր Է, պէտք չէ շփոթել միւս հայագէտ A. Baumgartnerի հետ, որ Բագը՝ պատմութեան ուսուցիչ է, եւ (ինչպէս կ'ըսուէր) շատ տարիներէ ի վեր սկսած էր պատրաստել խորհնացւոյ զատմութեան Հայ բնագրին քննական հրատարակութիւնը.

Հ. Գ. Գ.

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱՐԱԳՈՐԹԻՒՆՔ*

27. ՐՈՒՍՈՒԹԱՆԻՅԻ ՇՈՒՍ — Հոմերոսը, պոէմա, հեղինակի կենսագրութեամբ եւ կարեւոր տեղեկութիւններով (Նորիւ պատկերով): Վիտտը, Յար. Միլիանսկի, Թիֆլ. Մ. Դ. Իտալիանաց, 1896, 8^ր 78 էջ. ր. — 15:
28. «ՐԱՍՄԱ», գրական եւ գեղարուեստական պատկերազարդ ամսագիր, 1897 [1894—1895 մի տարեշրջանի վարժարով]: Գորը Ք. Ծովեցորդ տարի: Մ. Պետեր. տպ. Ե. Ի. Լիբերմանի. Կ. 222+16+1 (184) — 230 էջ 71 պատկ.: 2.50 կոպ.:
29. «ՂՈՒՍՄԱ», գրական ամսագիր: Գ. Տարի, Գորը Ս. 1898 Յունուար: Տիֆլիս, Մ. Շարաճէ եւ Ընդ. 8^ր 6+346+48 էջ: Տարեկան երկու գիրք՝ 3 ր. մէկ գիրք՝ 2 ր.:
30. МЕРФИАНЦЪ Л. — Новые материалы по греческой синтаксису. [Отдаённая отъкъ на «Филологич. Общество» т. XIII. 1898 ч. 36—40].
31. PATRUBANY L. v. — Sprachwiss. Abhandlungen I. 6. Febr. 1898.
32. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԻ Մոլարտ-Ռաֆայէլ Լիկեոսական եւ արեւմտագիտական վարժարան: Վննու. 1898, 8^ր, 10 էջ:
33. ԼՈՒՍՍՈՒՍՄԱ, հերթաթ: Մոսկւ. գորը. Թիֆլ. Մ. Դ. Իտալիանաց, 1897, 4^ր 14 էջ, 6 զանաւոր պատկ. (Թ. Հ. Զ. Ը. Ն. 122) ր. — 40:
34. ՄՇԱՐՏՈՒԹԻՒՆԻ Միշտ յաջողութիւն: հերթաթ: Մոսկւ. գորը. Թիֆլ. Մ. Դ. Իտա. 1897, 4^ր 16 էջ, 6 զանաւոր պատկ. (Թ. Հ. Զ. Ը. Ն. 123) ր. — 40:
35. ՕՐԵՐՈՍԻ ի հաշուի աղիւղ. հերթաթ: Մոսկւ. գորը. Թիֆլ. Մ. Դ. Իտա. 1897, 4^ր 20 էջ. 6 զանաւոր պատկ. (Թ. Հ. Զ. Ը. Ն. 124) ր. — 40:
36. ՔԱՄԱՐ — Կենսաբան տեսարաններ: Թիֆլ. Մ. Դ. Իտալիանաց, 1897, 8^ր 270 էջ: (Թ. Հ. Զ. Ը. Ն. 130) ր. — 50:
37. ՍՈՒՌՈՍ Քոնստանտին — Գուլիվերի ծանապանհոգութիւնը Լիւսիպոսներէ եւ Բորգինիացեց աշխարհներով: Ռուս. Լիակտ. Թրգութ. Թրգութ. Զ. Լիպսոնաց: Թիֆլ. Մ. Դ. Իտալիանաց, 1897, 8^ր 195 էջ: (Թ. Հ. Զ. Ը. Ն. 132) ր. — 50:
38. Մ. ՍՏ. — Ռուսիայ եւ իւր վարդապետութիւնը: Թիֆլ. Մ. Դ. Իտա. 1897, 8^ր Ը+96 էջ: (Թ. Հ. Զ. Ը. Ն. 137) ր. — 20:
39. ՐԱՄ. Գ. — Կոնստանտին եւ իւր փրկութեամբ զորոնք լուսնիւն: Թիֆլ. Մ. Դ. Իտա. 1897, 8^ր Ը+114 էջ: (Թ. Հ. Զ. Ը. Ն. 139) ր. — 20:
40. TORKOMIAN Dr. V. — Notice biographique sur le Dr. Servien Effendi, lue devant la S. J. de Médecine dans sa séance du 3 Décembre 1897. Extrait de la «Gazette médicale d'Orient», Constantinople, A. Christidis, 1898, 8^ր 7 pp.
41. ԽԱՄԻՍԻԱՆ Գ. — Մ. Խորհնացու Նորագոյն աղբիւրների մասին քննադատական ուսումնասիրութիւն: Վննու. Միլիանսկի տպ. 1898, 8^ր Ը+56 էջ: (Ազգ. Մտղոյն. իշ.) ֆր. 1 — կամ ր. — 40:
42. ՐԱՓՈՒ — Սամուէլ, պատմական վէպ (364—400) Ս. Բ. Գ. Գորը, Բ. տպագրութիւն: Վննու. Միլիանսկի տպ. 1898: Մեծ 8^ր ԹԸ+767 էջ: Հեղինակին վերջին պատկերով: (Ն. 18 Հարդ. Ս. յիշ. Սմա. Բաֆի). ր. 3.50 — 7 շիւնդ:

* Յաջորդ թիւին կը մասն ուրիշ 10 իրաւարարութիւն, զոր արդէն ընդունած ենք: ԽՍԲ.

** Մատնասիրութիւնը տես էջ 84: ԽՍԲ.

27. Միլիտանտնաց թ. Ընկենսուբէր. — ԺԲ. գարուն ըստ տեսած «Վրաց ազգի անցեալի գրական ամենափայլուն արտագրութիւնն է,», զոր Պ. Միլիտանտնաց «վերածելով համառոտ պատմութեան, հայերէն արձակ գրութեամբ հրատարակեց»։
Հեղինակն իւր երկին մէջ կը նկարագրէ Վրաց Թամար թագուհւոյ գեղեցկութիւնը, սղորմանութիւնը, նոյնպէս նաեւ նշանաւոր մարդկան արժանիքն ու յատկութիւնները. բայց որովհետեւ ժամանակակիցներուն վրայ յայտնաբերու չէր կրնար խօսիլ, լուսագոյն համարած է ամբողջ պատմութեան պլուրալիզմը և՛ եւ մը տալ եւ Արաբիա փոխադրել։

Պատմութիւնը շատ հետաքրքրական է։

Զ.

28, 29. «Արտ» եւ «Լուսայ» թերթերու մասին տես այս թուին Ծաղկեմանին 1 եւ 3 թուերը։

30. Новые материалы кн. «Византизм и восточные славяне» в «Филологическом Обозрении» — «Բանասիրական Հանգեւոր» ԺԳ. հատարէն։ Եկատերինդարի գլխաւորեմի ուսուցիչ՝ Պր. Մատիլ Սրբաշէկի, որ Մոսկուայի կայսերական հնագիտական ընկերութեան անդամն է, մէկ յօդուածին ուսումնասիրութիւնն է։ Այս նիւթով զարգացները քանի մը կարեւոր անխարկութիւններ կը գտնեն հայ նոր մագիստրոսի այս յօդուածին մէջ։

Հ. Գ. ՄԵՆ.

31. Sprach. Abh. 6er Թին։ Հարուհակելի յօդուածներէն զատ՝ այս լեզուագիտական թերթին մէջ կան հայերէն քանի մը բառերու ստուգաբանութիւններ. — սուբ. եկ. սլա. sliva — հնդկերայ. k'lovyros, շատ հաւանական։ Առաջին անգամ ստուգաբանուած է այս բառը որչափ կը յիշէր։ Ճնձ՝ տարակուսական հին հնդկ. canē gatah, ոստող. (cāncarin — մեղու, cāncala — թրթուռ, շարժում, ճախրող։ Ճնձու — ճանձնէ)։ Շատ տարակուսական կը գտնենք այս վերջինը։ Պարսկերէն լոյճ, և՛ ինչ եւն եւն բառերուն հետ աւելի տառական նմանութիւններ կան, բայց որով եզրակացութեան չենք կրնար յանգիլ։ Կրնայ արդեօք պրկ. Ինձեւ, (Ինձեւ) նկատութեան տանուի։ Կը կրկնենք այս պրկին համար ալ մեր՝ թերթի Եւսուտարի թուին մէջ բառները։

Հ. Գ. ՄԵՆ.

32. Ե-յարդար-Ինձ Մարդ-Ինձիւն Լըբընի։ Տեսարակի բովանդակութեան՝ որ հինգ թիւիէ կը բաղկանայ, քառորդ մասը գրուած են 4 պատկեր, որոնք կը ներկայացնեն, 1. Մ. Ռ. Վ. ի արտաքին ճակար, 2. ներքին ճակար եւ պարտէզ վարժարան, 3. գահլէճը կամ սրահ հանդիօրից, 4. մատուռ եւ կամ աղբիւններ։ Իսկ մնացած վարժարանի (գիմնազիոնի) կանոնադրութիւնն եւ համառոտ պատմութիւնն է Մուրաւսեան վարժարանը, նախ Պաշտաւ հաստատուած է, 1834ին յետոյ 46ին Պարսի եւ հուսիս արեւմտ

գաղղիական-պուրսական պատերազմին առթիւ (?) Վենետիկ՝ արդէն 1836էն ի վեր գոյութիւն ունեցող Ռափայէկեան վարժարանի հետ միացաւ եւ կոչուեցաւ «Մուրաւ-Պաշտաւի» վարժարան։ Մ. Ռ. Վ. ի պահէ 45 աշակերտ ձրի՝ բարբարաց գրածով, եւ այն՝ երեւ տարի։ Բաց աստի 45 աշակերտներէն ի հայեւ Մ. Ռ. Վարժարանի 18 հոգի հայկերէն է։ 15 հոգի Տրապիզոն ձրի կը կրթութիւն։ Մ. Ռ. Վ. մտնող զգալը է, որ գիմնազիոնի ամբողջ եւ լիզեւնի մէկ տարին աւարտած ըլլայ ի հաղկեւոր կամ Տրապիզոն (անդէջ 3)։ Երկու եղբարք ի միասին չեն ընդունուիր, բայց եթէ միայն տարեկան լիւթի թոյակ հասուցանելով (էջ 3), Տրաւ մը տարեկան առաջին կարգի թոյակն է, եթէ եւ գարձի եւ մտից գումարներէն զատ 60 նապլէոն ոսկի, երկրորդն է 45, երրորդը՝ 30 (անդէջ 5)։ Կրճակներ, բարոյական եւ առողջապահական կարգերը սրտնէլի են։ Սակայն քանի մը պայմաններ՝ բարբարաց գիտած նպատակը, — որ էր հայագրի որք եւ աղքատ ողջ ձրի դաստիարակութիւն (էջ 1) — մասամբ անիրագործելի չ'ընեն, մանաւանդ էջ 6 բառածները, վասն զի աղքատներն ու որբերը պահանջուած պայմանները կտարեւր մեղմեցաւ չեն, — քանի կը կարծենք։

Քանի մը տարի յառաջ՝ բարձրագոյն վարժարանի աշակերտները Պարսի եւ կամ նոյն իսկ Պերսիան (Միւսիսի ?) փոխադրելու խօսքն ուրախութիւն պատճառած էր հասարակութեան։ Վասն զի այժմեան Իտալիան՝ Պիտաներու համար տուած է ...։

Կ.

33, 34, 35. Թիֆլ. Հայոց Հրատիւն. Ընկ. Nr. 122, 123, 124.

Այս Ընկերութիւնն անցեալ տարի մանր վէպերու պատկերազարդ փուշը մ'ընծայեց մանուկ ընթերցողներու։ Ասորմէ են նաեւ Լուսեմիլի (Nr. 122), Ժլըբըն-Ինձ Բըլը յաղմուս (Nr. 123) եւ Օբէրսի Եր-Լըն Եղիւբ (Nr. 124), որոնք դեռ իրազատական եւ պարզ գրուած են։ Գիշերայի գէպերը գունաւոր պատկերներով ներկայացուած են։ Գերմաներէն բնագիրը շատ կը յիշեցնեն ինչ ինչ տեղեր (մանաւանդ 123 թիւը)։ Ձառահիղք է՝ թէ գիւրահայկերէն ընկեր համար հարկ էր թուրք-թաթարական բառեր ու բացատրութիւններ գործածել։ Ցաւալի է եթէ մանկանի մտքերու մերձեւանլի լեզուն միայն այսպիսի տաճակաւուն ստուծիւններ են։ Հետաքրքրական են այս վէպիկներն եւ շէքը պատկերներով կը յիշեցնեն գաղղիական կամ գերմանական միջնախաբանութեան դրբեր։ Յաջորդ շարքերու կը սպասենք։ Միայն հարցում մ'ունենք այս առթիւ հրատարակչական ընկերութեան, որ վերջին ժամանակներս մանաւանդ եղած խճճանաց հակառակ՝ կրնապատկերած է իւր գործունէութիւնը։ Ընկերութեան ծրագրին աւելի հաստատական եւ նպատակալարմար չէր ըլլար արդեօք՝ եթէ իւր ամէն հրատարակութեանը մէջ որոշ կանոնի մը հետեւէր նկատման լեզուի եւ նիւթին ընդունալն։ Կը կարծենք թէ շատ գիւր հրատարակելը Բըլըն է, բայց որով նպատակաւ եւ ուղղութեամբ հրատարակելն աւելի փոքր...

8.

* Ընծու մորթ նագած մաղող, կ'ընտրենք «Ընծագեաց, ծնել։

